

SVERIGES UNGA AKADEMI

Forskning, undervisning och samverkan i världsklass

Inspel från Sveriges unga akademi till regeringens forskningsproposition.

Läs hela inspelet

Illustration: Ida Brogren VRES

En fri akademi

- Stärkt och långsiktig finansiering.
- Akademisk frihet skyddas i grundlag.
- Stärkt kollegialt och akademiskt ledarskap.

Ett excellent och hållbart system

- Jämställda och kvalitetsdrivande karriärvägar och meritbedömningar.
- Förenklad mobilitet mellan sektorer såväl som länder.
- Stärkta förutsättningar för internationell rekrytering.

Ett starkt samhällsengagemang

- Vidgad syn och stärkta förutsättningar för samverkan.
- Tid och resurser för undervisning och pedagogisk utveckling.
- Kvalitet genom breddad rekrytering.

Innehållsförteckning

Inledning	4
1. En fri akademi	7
Forskningsfinansiering	9
Ökade investeringar i forskning	9
Fria projektbidrag	10
Basanslag	11
En ny finansieringsmodell för indirekta kostnader	11
Akademiska Hus	12
Ledarskap, styrning och organisation	13
Ett stärkt rättsligt skydd för akademisk frihet	13
En reformerad förvaltningsform för lärosäten	14
Ett stärkt kollegialt ledarskap	14
En tillitsbaserad styrning	15
Etikprövning	16
Ett flexibelt och ändamålsenligt etikprövningssystem	16
Humaniora och samhällsvetenskap	17
Djuretik	17
Språk	18
2. En excellent och hållbar akademi	19
Hållbar internationalisering	21
Svensk forskningspolitik och internationella förhållanden	21
Sänkta trösklar för internationell mobilitet	22
Det europeiska forskningssamarbetet	22
Karriärvägar	24
Ett sammanhållet karriärsystem	24
Biträdande lektor som kärna i karriärsystemet	25
<i>Öka tidsspannet för att söka biträdande lektorat</i>	25

Sveriges unga akademi är en tvärvetenskaplig akademi för ett urval av de bästa yngre forskarna i Sverige. Akademin utgör en oberoende plattform som ger yngre forskare en stark röst i den forskningspolitiska debatten och som arbetar med att föra ut forskning till barn och unga. Inom akademin möts yngre forskare över lärosätes- och ämnesgränser. Akademin bildades 2011 på initiativ av Kungl. Vetenskapsakademien och har 35–40 ledamöter valda på fem år.

<i>Cör det möjligt att söka biträdande lektorat före disputation</i>	26
Förbättrade karriärvägar för forskare i sjukvård och skola	26
<i>Kliniskt verksamma forskare</i>	26
<i>Praktiknära skolforskning</i>	27
<i>Annan forskande personal</i>	27
Meritering och meritvärdering	28
Meritvärdering	28
Öppen vetenskap	29
Underlättad sakkunniggranskning	30
Stärkt meritvärde för mobilitet	30
3. Ett starkt samhällsengagemang	31
Högre utbildning	33
Den högre utbildningens frihet	33
Kopplingen mellan forskning och utbildning	34
Produktivitetsavdraget	34
Breddad studentrekrytering	34
Samverkan och nyttiggörande	35
En bredare definition av samverkan	35
Utvärdering av samverkan	35

En kraftfull satsning på kunskap, innovation och excellens

Världen står i brand, auktoritära krafter växer sig starkare, det pågår ett fullskaligt invasionskrig i Europa, torka, översvämningar, energikris och skenande inflation – vår att-göra-lista är längre än någonsin och lösningarna är svårfunna. Det är tydligt att det är i denna högst vältajmade forsknings- och innovationsproposition vi har chansen – make it or break it.

Det krävs en kraftfull satsning för att öka kapaciteten och handlingskraften på våra lärosäten – den givna platsen för att finna djupet, sambanden och lösningarna på framtidens utmaningar. En ambitiös forskningspolitik är avgörande för akademins framtid i Sverige. Våra lärosäten kan då utvecklas som kreativa forum där organisationer, företag och individer skapar ny kunskap – och omsätter kunskapen i handling.

Nivån måste höjas på svensk forskningsfinansiering. I dag placerar sig Sverige sist i Norden, samtidigt som flera ledande nationer – som Korea, Japan, USA, Kina, Storbritannien, Kanada och Finland – aviserar kraftigt ökade statliga budgetar för forskning och utveckling (FoU).¹ Sveriges unga akademi har högre ambitioner än att ligga sist.

Sveriges unga akademi anser att de statliga investeringarna i forskning och utveckling bör höjas till 1,2 procent av BNP senast 2030 samt att ansvaret och effektiviteten i hur medel spenderas på lärosätena bör öka.

Banbrytande och risktagande forskning är i dag mer nödvändig än någonsin. Alarmerande rapporter visar att sådan forskning blir allt mer sällsynt.² Otrygga anställningar, liksom kortsiktig och knapp finansiering, tvingar forskare att satsa på säkra kort.

Detta vill vi råda bot på. Stärkta basanslag som säkrar anställningar för våra främsta forskare skapar en stabil grund att bygga på. I kombination med fler fria forskningsanslag av ökad storlek kommer detta att stärka både forskningens oberoende och dess kvalitet.

Sveriges unga akademi anser att en större andel av budgeten för de statliga forskningsfinansiärerna bör gå till fria projektbidrag och mindre till riktade satsningar samt att ett nytt resursfördelningssystem utreds, där anslag för forskning, utbildning och förvaltning separeras.

En oberoende och fri akademi handlar också om kvalitet och trovärdighet. En reaktivt finansierad, och i regleringsbrev detaljstyrd utbildning och forskning, kan i bästa fall

¹ Räknat som procent av BNP satsar Sverige enligt Eurostat minst av de nordiska länderna på civil FoU.

² ["Government budget allocations for R&D"](#). Eurostat. 2023

² Park, M., Leahey, E. & Funk, R. J. ["Papers and patents are becoming less disruptive over time"](#). Nature. 2023.

leverera gårdagens svar på gårdagens frågor. Statens överreglering gör universiteten och högskolorna långsamma. Den ökar även lärosätenas administrativa börda utan att kvaliteten höjs på verksamheterna.

Forskare och lärare – landets främsta experter – måste få leda frågeställningarna och metodernas utformning för både forskning och utbildning utan politiska pekpinnar. Så uppstår excellens.

Det förutsätter en upprepning i regleringsbrev och examensordningar. Och för att undvika att samma ekonomiska och byråkratiska hinder som i dag uppstår igen i framtiden förordar vi ett proaktivt försvar av forskningens och utbildningens frihet.

Sveriges unga akademi anser att den akademiska friheten bör skyddas i grundlag, en majoritet av lärosätets styrelse, inklusive dess rektor, bör utses av kollegiet samt att en alternativ organisationsform för lärosätena bör utredas.

Forskning och utbildning är internationella lagsporter. Precis som i världens fotbollsligor väljer forskningens stjärnor själva sina lag efter bästa chans att lyckas.

Sverige måste därför erbjuda konkreta fördelar som attraherar, behåller och utvecklar akademiska talanger. I dag är vi inte tillräckligt attraktiva på den globala marknaden. Skärpta regler för uppehållstillstånd drabbar forskare verksamma i Sverige och underminerar vår förmåga att attrahera och behålla nyckelkompetens.

Sveriges unga akademi anser att fler och större satsningar på mobilitet och utbyten bör göras, mobilitet bör tillmätas ett högre meritvärde vid tjänstetillsättning och tilldelning av forskningsmedel samt att reglerna för uppehållstillstånd för forskare, doktorander och deras familjer behöver anpassas till akademiens villkor.

Forskare och lärare är universitetens och högskolornas viktigaste tillgångar. Ett tydligt och transparent system för rekrytering och meritering främjar både internationalisering och jämställdhet – och därmed även forskningens kvalitet.

Sveriges unga akademi anser att tjänsten biträdande lektor bör kunna sökas upp till sju år efter disputation och att ett reformerat system för meritvärdering bör etableras med hänsyn till den internationella utvecklingen.

Lärosätenas primära ansvar är att skapa och förmedla kunskap. Utbildning av hög kvalitet leder till kompetent arbetskraft som bidrar till att driva och utveckla samhället, såväl inom som utanför akademien.

För att högkvalitativ undervisning ska kunna bedrivas måste universitetslärare ges tid och resurser för undervisning, pedagogisk utveckling och fortbildning.

Sveriges unga akademi anser att urholkningen av resurser inom utbildning och forskning bör stoppas genom att produktivitetsavdraget slopas och att utbildningens frihet bör skyddas i grundlag.

Innovation är en svensk paradgren. En grund för innovationen är stärkt basfinansiering och fria projektmedel. Båda är nyckelfaktorer för banbrytande upptäckter, eftersom de möjliggör ämnesmässig fördjupning och viljan att ta risker. Innovationstakten kan accelereras genom breda forskningsutlysningar som samlar flera discipliner och aktörer, och som låter forskarna själva utforma frågeställningar och metoder.

I vårt inspel till regeringens forskningsproposition går vi på djupet med vår tids viktigaste forskningspolitiska frågor. Vi presenterar konkreta förslag på lagstiftning och policy inom tre områden: En *fri* akademi, en *excellent och hållbar* akademi och en akademi med *starkt samhällsengagemang*. Sveriges unga akademi hoppas att regeringen noggrant överväger våra förslag och förverkligar dem politiskt.

1. En fri akademi

Akademisk frihet är ett kärnvärde för akademien och en grundläggande förutsättning för att universitet och högskolor ska kunna uppfylla sitt uppdrag. Denna princip är avgörande för att säkerställa samhällets och medborgarnas förtroende för att lärosätena agerar oberoende av politisk, ideologisk, ekonomisk eller andra former av extern påverkan. Akademisk frihet ligger till grund för fritt sökande och förmedlande av kunskap samt en öppen och kritisk debatt. Den är därmed en nödvändighet för att underbygga och bevara integriteten i det demokratiska samhället.

Begreppet akademisk frihet innefattar såväl lärosätenas institutionella autonomi som lärarens, forskarens och studentens individuella akademiska frihet. För att uppnå institutionell autonomi krävs lagstöd som garanterar akademins självstyre och självbestämmande, samt tillräckliga ekonomiska resurser för att bibehålla finansiellt oberoende. Lärares och forskares individuella akademiska frihet förutsätter självbestämmande, kollegialitet och starkt akademiskt ledarskap på alla nivåer inom lärosätena. Det är också av yttersta vikt att statsmakterna respekterar dessa grundläggande förutsättningar genom att minimera reglering via styrmedel, som till exempel forskningens inriktning, genom snäva satsningar, pålagor och återrapporteringskrav. I stället bör regering och riksdag säkerställa att forskningen som bedrivs vid lärosätena i största möjliga utsträckning strävar efter att besvara frågor och använda metoder som forskarna själva har valt.

Under de senaste åren har vi bevittnat en oroande utveckling på global nivå, där lärosätenas autonomi kringskärs när politiska aktörer på olika vis söker styra hur och vilken kunskap som produceras och förmedlas. Även om den akademiska friheten i Sverige kan anses vara relativt välbevarad, vilar den i hög utsträckning på en tradition med "armlängds avstånd" mellan politik och akademi. Ur ett europeiskt perspektiv uppvisar dock de svenska lärosätena en låg grad av autonomi.³

Sveriges unga akademi menar att både den institutionella och den individuella akademiska friheten behöver stärkas och skyddas ytterligare.

³ Bennetot Pruvot, E. & Estermann, T. "[University Autonomy in Europe III](#)". European University Association. 2017.

Forskningsfinansiering

Sveriges unga akademi anser att:

- Den vetenskapliga kvaliteten och akademiska friheten värnas genom trygg, förutsägbar finansiering över tid, för lärosäten såväl som den enskilde forskaren,
- staten har unika möjligheter och ett särskilt ansvar för att finansiera och möjliggöra fri forskning,
- fri nyfikenhetsdriven forskning av hög kvalitet är grunden för ny kunskap och innovation och är avgörande för att möta framtidens kända och okända utmaningar,
- det är positivt att Sverige har en mångfald av statliga forskningsfinansiärer som ger utrymme för diversifierad forskning och för att bibehålla en bredd av forskning när tillfälliga behov kräver smala riktade satsningar.

Sveriges unga akademi föreslår att:

- Målet bör vara att de statliga anslagen till forskning och utveckling år 2030 ska uppgå till 1,2 procent av BNP,
- en större andel av budgeten för de statliga forskningsfinansiärerna ska gå till fria projektbidrag och mindre till riktade satsningar och att en ökad finansiering till projektbidrag används till att ge bidragen ett längre tidsperspektiv,
- höjda basanslag används till att lärosätena tar sitt arbetsgivaransvar och fullt ut finansierar lönerna för lärosätenas högre akademiska tjänster,
- universitet och högskolor ges möjlighet att klassificera sina lokaler som ändamålsbyggnader med kostnadshyror från Akademiska Hus, samtidigt som kollegiets representation i Akademiska Hus styrelse stärks,
- regeringen utreder möjligheterna att dela upp lärosätenas anslag i ett förvaltningsanslag, ett anslag för utbildning på grundnivå och avancerad nivå, samt ett anslag till forskning och utbildning på forskarnivå.

Ökade investeringar i forskning

Fri nyfikenhetsdriven forskning och utbildning av hög kvalitet är grunden för ett kunskaps-samhälle med hög takt av innovation och utveckling. Starka forskningsmiljöer – kompetens-tillgång och samverkan – är också avgörande faktorer när företag beslutar var de ska förlägga sin FoU. Svenska lärosäten bidrar därför starkt till samhällets utveckling och näringslivets konkurrenskraft. Sverige har historiskt sett investerat relativt mycket i FoU.

De totala investeringarna har dock minskat under 2000-talet, främst till följd av att företagens FoU-investeringar minskat.

Lärosätena påverkas även av det svårare ekonomiska läget: Utöver höga räntor och höjda elpriser tillkommer kraftigt ökade lokalkostnader. Lärosätena hyr sina lokaler av fastighetsägare, och hyresavtal regleras mot konsumentprisindex – som har stigit dramatiskt under senare år.

Starka och långsiktiga satsningar på utbildning och forskning som ger utrymme för nyfikenhet, driv och excellens är avgörande för att Sverige ska fortsätta vara en ledande, internationellt konkurrenskraftig kunskapsnation. Sveriges unga akademi (SUA) anser att investeringarna i forskning behöver öka. Statens investeringar i civil FoU uppgår i dag till cirka 0,73 procent av BNP, vilket är lägre än i andra nordiska länder.⁴ Vi föreslår att målet bör vara att de statliga anslagen till civil forskning 2030 ska uppgå till 1,2 procent av BNP.⁵

Fria projektbidrag

SUA menar att vetenskaplig kvalitet och akademisk frihet bör vara vägledande när staten fördelar forskningsmedel och att staten tydligare måste värna dessa principer genom att prioritera forskningsfinansiering genom fria projektbidrag. Projektbidrag som fördelas i konkurrens är kvalitetsdrivande och bidrar till förnyelse och forskningsresultat som är vitala för att lösa samhällets utmaningar. Det är svårt att i dag svara på exakt vilken kunskap som kommer att krävas för att lösa morgondagens utmaningar, vilket coronapandemin tydligt visade. Tack vare decennier av fri forskning och internationellt tvärvetenskapligt samarbete kunde vaccin utvecklas på rekordtid och miljontals liv räddas. Staten har därför ett särskilt ansvar att finansiera grundforskning.

Riktade satsningar kan fylla en funktion för att adressera samhällsutmaningar, men får inte ske på bekostnad av fri, forskarinitierad forskning. En alltför styrd forskning riskerar att låsa forskningen till särskilda områden över lång tid i stället för att tillåta ett flexibelt angreppssätt. Forskarsamhället är också bevisat bra på att tidigt identifiera samhällsrelevanta forskningsproblem.⁶ SUA anser därför att regeringen bör vara restriktiv med riktade satsningar och ser med oro på tendensen att en ökande andel av forskningsfinansieringen sker via tematiska satsningar. Enligt Vetenskapsrådets (VR) forskningsöversikt för humaniora och samhällsvetenskap kommer andelen tematiskt inriktad finansiering inom detta ämnesområde att stiga från en femtedel år 2020 till en tredjedel år 2025.

SUA föreslår att en större andel av budgeten för de statliga forskningsfinansiärerna ska gå till fria projektbidrag och mindre till riktade satsningar. Om större strategiska satsningar genomförs bör de definieras brett och innehållet utformas i samarbete med forskarna. De får inte heller ske på bekostnad av den befintliga finansieringen för fria forskningsprojekt.

Projektbidragen måste också vara av en sådan storlek att de erbjuder en avgörande grundfinansiering och inte endast utgör en förstärkning av andra resurser, då det riskerar att fragmentisera forskningen. Därutöver krävs att bidraget löper över en längre tid. En forskarutbildning är fyra år lång, och för att kunna anställa en doktorand måste forskaren ha full finansiering för detta. I dag löper många projektbidrag över tre år, eller täcker inte hela projektet, vilket gör att bidragen måste kompletteras med andra medel. SUA föreslår

⁴ Räknat som procent av BNP satsar Sverige minst av de nordiska länderna på civil FoU. ”[Government budget allocations for R&D](#)”. Eurostat. 2023.

⁵ Island, som i dag investerar mest av de nordiska länderna i civil FoU, investerade 1,18 procent av BNP 2022.

⁶ ”[Vägval för framtidens forskningssystem](#)”. Vetenskapsrådet. 2019.

att projektbidragen som regel ska utgöra full- eller huvudfinansiering för projekt och löpa över längre tid.

Inom vissa discipliner, som humaniora och samhällsvetenskap, är beviljandegraden för låg.⁷ Det krävs därför ett diversifierat och anpassningsbart system för forskningsfinansiering som effektivt kan tillgodose olika ämnesområdets specifika behov. Mångfalden av Sveriges statliga forskningsfinansiärer kan bidra positivt till detta.

Basanslag

Basanslag för forskning är viktiga för att säkra lärosätenas frihet och skapa långsiktigt starka och hållbara forskningsmiljöer. För att framgångsrikt kunna rekrytera och behålla framstående lärare och forskare, måste lärosätena erbjuda finansiella och strukturella villkor som står sig i den internationella konkurrensen. Detta inkluderar fullfinansiering av lärartjänster som biträdande lektor, lektor och professor. Dagens praxis, där även etablerade professorer ofta är tvungna att söka externa medel för att finansiera sina löner, är en ohållbar modell. Den underminerar Sveriges förmåga att locka ledande forskare och gör forskaryrket mindre attraktivt. SUA anser att lärosätena bör axla sitt fulla arbetsgivaransvar och garantera lönerna för högre akademiska positioner.⁸ Ökade basanslag skulle också göra det möjligt för svenska lärosäten att säkerställa att utvalda små ämnen, som är strategiskt viktiga men som bara har ett fåtal forskare och studenter, blir bärkraftiga nog att leverera kvalitet utan att behöva lämna landet eller lärosätet.

En ny finansieringsmodell för indirekta kostnader

Flera myndigheter som bedriver och/eller finansierar forskning har skilda anslag för de olika delarna av verksamheten. Till exempel har VR ett separat anslag för forskning och forskningsinformation och ett förvaltningsanslag. Likaså har Rymdstyrelsen ett anslag för rymdforskning och rymdverksamhet samt ett förvaltningsanslag. Lärosätena, som också är myndigheter, har inget särskilt förvaltningsanslag utan erhåller ett anslag för utbildning på grundnivå och avancerad nivå samt ett för forskning och utbildning på forskarnivå. Medel till förvaltning och all form av utveckling eller administrativa merkostnader behöver alltså tas från de ordinarie anslagen till utbildning respektive forskning.

Förvaltningskostnader, ofta kallat overhead (OH), finansieras också via externa forskningsanslag som fördelas av statliga och privata forskningsfinansiärer. Nivån på OH skiljer sig mellan lärosäten, institutioner och ämnesområden, och kan variera så mycket som 20 till 60 procent.⁹ Vidare är storleken på anslag som kan sökas i specifika utlysningar ofta fasta, vilket medför att forskare vid lärosäten med hög OH får mindre kvar för sin forskning. Trots att Sveriges universitets- och högskoleförbund (SUHF) föreskriver enkla och transparenta redovisningsprinciper skiljer sig de ekonomiska ramverken drastiskt.

SUA föreslår att regeringen utreder möjligheterna att dela upp lärosätenas anslag i ett förvaltningsanslag, ett anslag för utbildning på grundnivå och avancerad nivå samt ett anslag till forskning och utbildning på forskarnivå. Detta skulle öka transparensen och tydliggöra vilka anslag som går till forskning och utbildning och vilka som går till förvaltning och administration. Genom att separera finansieringen av forskning och utbildning från övrig finansiering torde frihetsgraderna inom kärnuppdragen öka, för lärosätets ledning, collegium såväl som den individuella forskaren. Dessutom skapas incitament till effektivisering

⁷ 2022 var Vetenskapsrådets beviljandegrad för projektbidrag inom humaniora och samhällsvetenskap cirka 11 procent.

⁸ Biträdande lektor, lektor och professor.

⁹ Sveriges unga akademi. ”OHållbart system för overhead”. Curie. 2021.

i förvaltningen. Genom en uppdelning av anslagen skulle statliga externa forskningsanslag enbart finansiera forskning och externa bidrag skulle inte behöva användas till att betala OH för att täcka förvaltningskostnader. Detta skulle öka den akademiska friheten, samt skapa en mer rättvis spelplan för forskare i Sverige.

Akademiska Hus

Akademiska Hus är ett statligt bolag som äger och förvaltar de flesta universitets- och högskolefastigheter i Sverige. Bolagets verksamhet ska bedrivas på affärsmässiga grunder och generera marknadsmässig avkastning. På många orter har Akademiska Hus i det närmaste monopol och lärosäten kan i regel inte byta lokaler när hyreskostnaderna ökar. Det här leder till en paradoxal situation där ett statligt ägt företag med höga krav på avkastning, men med begränsad marknadskonkurrens, hyr ut lokaler till statliga lärosäten. Samtidigt som anslagen till universitet och högskolor urholkas redovisar Akademiska Hus systematiskt mångmiljardvinster.¹⁰

Lärosätena opererar inte på en fri marknad, och myndighetsformen förhindrar dem att äga sina byggnader eller fritt ta ut studieavgifter för att täcka de ökade kostnaderna. Därför är det inte heller rimligt att de betalar marknadshyror. SUA föreslår att lärosäten tillåts klassa sina lokaler som ändamålsbyggnader och därigenom får kostnadshyror i stället för marknadshyror.¹¹ För att bidra till Akademiska Hus mål att ge lärosätena de bästa tänkbara förutsättningarna för sin verksamhet bör också lärare och forskares representation i bolagets styrelse stärkas.

¹⁰ Söderbergh Widding, A. & Hilliges, M. ”[Kraftigt ökade lokalkostnader för universitet och högskolor](#)”. SUHF. 2022.

¹¹ Ändamålsbyggnader är byggnader vars hyresgäst inom överskådlig tid inte kan eller får flytta därifrån eftersom byggnaderna är intimt förknippade med och/eller specialanpassade till verksamheterna som bedrivs där.

Ledarskap, styrning och organisation

Sveriges unga akademi anser att:

- Institutionell och individuell akademisk frihet utgör grundläggande förutsättningar för att lärosäten ska kunna fullgöra sina uppdrag samt bedriva fri forskning och utbildning baserad på vetenskapliga principer,
- ledarskapet vid varje lärosäte måste vila på vetenskaplig legitimitet och kollegialitet,
- akademiska ledare, inklusive rektor, bör vara framstående och välmeriterade forskare och lärare med starkt engagemang för kärnuppgifterna forskning och undervisning,
- god forskning och undervisning förutsätter effektivt administrativt stöd utformat och kontinuerligt uppdaterat baserat på behoven inom kärnverksamheten.

Sveriges unga akademi föreslår att:

- Den akademiska friheten förstärks genom grundlagsskydd av forskningens frihet, utbildningens frihet och lärosätenas autonomi,
- regeringen tillsätter en utredning med syfte att föreslå en mer ändamålsenlig förvaltningsform för lärosätena, som stärker den institutionella och individuella akademiska friheten,
- högskoleförordningen ändras så att en majoritet av lärosätets styrelse samt dess rektor utses av kollegiet, och att den kollegiala representationen är i majoritet,
- regeringen eftersträvar en mer tillitsbaserad styrning av lärosätena och minskar återrapporteringskrav samt tilläggsuppdrag, så att mer tid och resurser kan fokuseras på kärnuppgifterna, forskning och utbildning.

Ett stärkt rättsligt skydd för akademisk frihet

I Sverige skyddas forskningens frihet i grundlagen, och högskolelagen föreskriver att den akademiska friheten ska främjas och värnas. Men motsvarande rättsligt skydd för högre utbildning saknas. SUA anser att detta bristande skydd måste åtgärdas, så att rätten att besluta om utbildningens innehåll skyddas i lag på samma sätt som friheten att välja forskningsämne (läs mer om utbildningens frihet i kapitlet "[Högre utbildning](#)").

Även forskningens frihet har ett relativt svagt grundlagsskydd i Sverige. Regeringsformen fastslår att forskningens frihet är skyddad "enligt bestämmelser som meddelas i lag", det vill säga Högskolelagen.¹² Detta betyder att forskningens frihet endast skyddas av bestäm-

¹² Högskolelagen (1992:1434).

melser i Högskolelagen, som till skillnad från bestämmelser i grundlag kan upphävas av en enkel majoritet i riksdagen. För att säkra akademisk frihet ur ett långsiktigt perspektiv föreslår SUA att den akademiska friheten skyddas i en ny grundlag som innefattar ett starkare och mer omfattande skydd. En sådan grundlag kan förslagsvis innefatta skrivningar om forskarens frihet att själv välja forskningsfrågor, metoder och publiceringskanaler, lärosätens och lärarnas frihet att utforma och välja utbildningens innehåll, arbetssätt och metodik, samt lärosätens autonomi.

En reformerad förvaltningsform för lärosäten

SUA anser att det finns behov av att ytterligare stärka den akademiska friheten. Vi ser dock att den nuvarande organisationsformen, där de statliga lärosätena är förvaltningsmyndigheter, delvis utgör ett hinder för detta.

En statlig förvaltningsmyndighet är direkt underställd regeringen. Detta förhållande står i konflikt med idén om institutionell autonomi. Som förvaltningsmyndigheter kan lärosätena inte fritt skriva egna eller ingå avtal, ta emot donationer eller vinster från sina holdingbolag, eller äga sina byggnader. Som myndigheter är de också föremål för en successiv urholkning av resurser genom det årliga produktivitetsavdraget, som vi anser ej driver kvalitet och excellens utan endast undergräver utbildning och forskning (läs mer om produktivitetsavdraget i kapitlet ”[Högre utbildning](#)”).

Det finns därför starka skäl att överväga en reform av lärosätens organisationsform, i syfte att hitta en mer ändamålsenlig förvaltningsform som ger lärosätena bästa möjliga förutsättningar för att stärka kärnverksamheten, främja lärosätens institutionella autonomi, stödja kollegiala strukturer och skydda lärarnas och forskarnas individuella akademiska frihet. En sådan reform måste noggrant beakta de utmaningar som medförs vid eventuella förändringar: att säkerställa kontinuerlig och långsiktig statlig finansiering, upprätthålla offentlighetsprincipen, garantera att lärosäten förblir icke vinstdrivande och utbildningen avgiftsfri. Eventuella reformer bör också säkerställa ämnesbredden och det akademiska djupet inom undervisning och forskning.

SUA föreslår att regeringen tillsätter en utredning i enlighet med detta syfte, där den tidigare statliga utredningen *Självständiga lärosäten* bör utgöra en grund.¹³ SUA anser att flera av förslagen i nämnda utredning är fördelaktiga, men eftersom utredningen gjordes för mer än ett decennium sedan är det nödvändigt att en ny utredning genomförs som kritiskt granskar och utvärderar alternativa organisationsformer.

Ett stärkt kollegialt ledarskap

Ett syfte med autonomireformen var att ge lärosätena en större frihet och bestämmanderätt i ett antal frågor.¹⁴ Enligt den så kallade ”autonomiparadoxen” har dock den ökade autonomin åtföljts av ökade resultatkrav och krav på återrapportering, samtidigt som en generell avkollegialisering ägt rum, där beslut i allt större utsträckning fattas i linjen i stället för i kollegiet.¹⁵ För att upprätthålla akademiska kärnvärden och en hög kvalitet på forskning och utbildning anser SUA att det krävs ett starkt kollegialt ledarskap på lärosätens alla nivåer.

Enligt högskoleförordningen ska styrelserna för statliga lärosäten bestå av ordföranden och fjorton ledamöter. Regeringen utser åtta ledamöter och ordföranden, tre utses av lä-

¹³ ”[Självständiga lärosäten](#)”. SOU 2008:104.

¹⁴ ”[En akademi i tiden – ökad frihet för universitet och högskolor](#)”. Prop. 2009/10:149.

¹⁵ ”[Tema: Svenska lärosäten](#)”. Statsvetenskaplig tidskrift. 2022.

rarna och tre av studenterna. SUA föreslår att högskoleförordningen ändras så att en majoritet av styrelseledamöterna utses av kollegiet, och att den kollegiala representationen i styrelsen ska vara i majoritet.¹⁶ På så vis stärks det akademiska ledarskapet och styrelsen får större legitimitet internt och externt.

Rektor utses formellt av regeringen, vanligen efter förslag från lärosätet. SUA anser att det krävs en gedigen vetenskaplig och pedagogisk grund för att förstå och effektivt kunna leda en akademisk organisation, fatta strategiska beslut rörande verksamheten och erhålla kollegiets förtroende. En förutsättning för detta är den kollegialt förankrade rekryteringsprocessen. Rektor bör därför utses av kollegiet.

En tillitsbaserad styrning

I samband med autonomireformen 2011 ökade kraven på att lärosäten skulle konkurrera med varandra, med följd att en ny sorts administration utvecklades som mer effektivt skulle kunna hantera förändringar i verksamheten. Forskning har visat att administrationens roll, i och med att lärosätenas styrning har ändrats, har skiftat från att främst vara ett stöd till forskare och lärare till att mer bli ett medel för ledningen att styra och kontrollera verksamheten. Från att ha varit placerade nära kärnverksamheten vid institutionerna finns administratörerna i allt högre grad på fakultets- och ledningsnivå, i alltmer specialiserade funktioner.¹⁷ Administrativa uppgifter, såsom schemaläggning, lokalbokning och inrapportering av studieresultat har successivt förts över till forskare och lärare, vilket medför ökad frustration och minskad effektivitet i kärnuppgifterna, utbildning och forskning.

Vidare har lärosätena med tiden fått en mängd utökade uppdrag vid sidan av kärnuppgifterna, som exempelvis att utveckla arbetet med olika föreskrifter. De utökade uppgifterna matchas inte alltid med ökade resurser och medför därmed en utökad administrativ börda som tar tid och resurser från kärnuppgifterna.

SUA efterfrågar en brytning av denna trend och vill att lärosätena i högre grad allokera administrativa resurser i direkt anslutning till kärnverksamheten, på institutions- och avdelningsnivå. SUA välkomnar regeringens aviserade översyn av regleringsbrev. För att minska den administrativa bördan föreslår SUA att regeringen eftersträvar en mer tillitsbaserad styrning av lärosätena och reducerar återrapporteringskrav och tilläggsuppdrag så att mer tid och resurser kan fokuseras till kärnuppgifterna forskning och utbildning.

¹⁶ Med "kollegiet" avses lärare och forskare.

¹⁷ Agevall, O. & Olofsson, G. "[Administratörerna: administration, kontroll och styrning vid svenska universitet och högskolor](#)". Tidskrift för samhällsanalys. 2020.

Etikprövning

Sveriges unga akademi anser att:

- Etiska överväganden och riktlinjer spelar en viktig roll för forskningens kvalitet och genomförande och på många sätt bidrar till att stärka förtroendet för forskning,
- det regelverk och den praxis för etikprövning som utvecklats med utgångspunkt i biomedicinsk och experimentell forskning i många hänseenden inte är anpassad för kvalitativ och gränsöverskridande forskning eller mycket av den forskning som bedrivs inom humaniora, samhällsvetenskap, juridik och konstnärlig forskning,
- en omfattande byråkratisering och den skärpta tillämpningen och tillsynen av etikprövningslagen riskerar att begränsa den fria forskningen på ett otillbörligt sätt.

Sveriges unga akademi föreslår att:

- Svensk reglering av etikprövning ses över med syfte att (i) säkerställa den akademiska friheten, förenkla regelverket och motverka överbyråkratisering (ii) tillse att verksamhet som är tillåten utan särskilt tillstånd inom andra sammanhang än forskning inte ska vara föremål för etikprövning (iii) skapa ett flexibelt, ändamålsenligt etikprövningssystem som också tar hänsyn till behoven inom humanistisk och samhällsvetenskaplig forskning och (iv) lagstiftning avseende djurförsök anpassas till rådande EU-lagstiftning,
- Etikprövningsmyndigheten och Överklagandenämnden för etikprövning (ÖNEP) får i uppdrag att utöka sin information om hur etikprövningslagen tillämpas i praktiken, samt inrätta en rådgivande funktion dit forskare kan vända sig för tydlig vägledning kring vilken forskning som kräver etikprövning och de gränsdragningar som görs av ÖNEP,
- etikprövningsansökan på engelska möjliggörs och Etikprövningsmyndigheten och Jordbruksverket åläggs att tillhandahålla information och vägledning på engelska.

Ett flexibelt och ändamålsenligt etikprövningssystem

Forskningsetikens utveckling började inom det medicinska området, och präglas till stor del fortfarande av denna historia. Som forskare ser vi att en utökning av etikprövning till andra typer av forskning har lett till en paradoxal situation där sådant som är tillåtet utan särskild prövning i andra vanligt förekommande sammanhang kräver tillstånd när det sker

inom forskning. Till exempel är det fullt tillåtet för var och en att titta på djur i en djurpark, men om observationerna utförs med forskningssyfte och dokumenteras i syfte att publicera resultat krävs etikprovning. På samma sätt krävs etikprovningstillstånd om en forskare vill analysera riksdagsledamöters tal i riksdagen, medan det ligger i en journalists fulla frihet att göra detsamma. Kraven på etikprovning i liknande fall motsvarar inte ett rimligt skyddsbehov, utan leder i stället till att forskning hämmas via en omfattande byråkrati.

Humaniora och samhällsvetenskap

Nyligen skärptes etikprovningssyftet med följd att överträdelse kan medföra fängelse upp till två år. Tillsammans med en stor otydlighet avseende var gränsen går för känsliga personuppgifter, har det lett till en utbredd osäkerhet och oro bland forskare att bli åtalade och till en förändring av praxis, främst inom humaniora och samhällsvetenskap.¹⁸ Utöver ett enormt slöseri med resurser, leder det till en risk för att forskare och doktorander begränsar sin forskning av rädsla för att bli åtalade, vilket är ett allvarligt hot mot forskningens frihet.

Regeringen har nyligen tillsatt en utredning som ska undersöka ett eventuellt undantag från kravet på etikgodkännande för viss forskning.¹⁹ Utredaren ska bland annat analysera och bedöma om all eller vissa typer av forskning som innefattar behandling av känsliga personuppgifter ska undantas från etikprovningssyftets tillämpningsområde. SUA ställer sig mycket positiva till utredningen, men menar att uppdraget är alltför smalt formulerat.

Ett undantag för forskning som innefattar behandling av känsliga personuppgifter kan lösa delar av den akuta problematik som uppstått inom humaniora och samhällsvetenskap till följd av nuvarande regelverk. Dock återstår problem med kvalitativ och utforskande, hypotesgenererande forskning samt gränsöverskridande datainsamling som är svårt eller till och med omöjligt inom dagens etikprovningssystem. Därför föreslår SUA att ett separat och ändamålsenligt etikprovningssystem, där ansökningsprocessen och granskningen är anpassad till humaniora och samhällsvetenskap, behöver utvecklas för den forskning inom humaniora och samhällsvetenskap som även fortsatt kommer kräva etikprovning.

Vidare menar SUA att verksamhet som är tillåten utan särskilt tillstånd eller reglering inom andra sammanhang än forskning inte bör vara föremål för etikprovning för vare sig djur eller människa. Att forskare i sin yrkesverksamhet iakttar ett etiskt förhållningssätt är, och ska fortsatt vara, en självklar del av forskarens professionella omdöme.

För att ytterligare komma till rätta med den stora osäkerheten som råder idag, föreslår SUA också att Etikprovningssyftet och ÖNEP får i uppdrag att utöka sin information om hur etikprovningssyftet tillämpas i praktiken, samt inrätta en rådgivande funktion dit forskare kan vända sig för tydlig vägledning kring vilken forskning som kräver etikprovning och de gränsdragningar som görs av ÖNEP.

Djuretik

En grundläggande svårighet med svensk djurskyddslagstiftning avseende forskning med djur är att den avviker från EU:s definition av djurförsök. I EU utgår definitionen från en procedur som potentiellt kan orsaka djuret mentalt eller fysiskt lidande. Sverige har däremot

¹⁸ På flera institutioner rekommenderas samtliga doktorander och forskare att söka etikprovning för forskning som berör människor, även sådan forskning som helt klart är undantagen etikprovning.

¹⁹ ”[Uppdrag att utreda undantag från kravet på etikgodkännande för viss forskning och regleringen av tillsyn i etikprovningssyftet](#)” (U 2023:C).

mot en mer otydlig juridisk inställning, där det inte är det potentiella lidandet hos djuret som avgör om något är ett djurförsök, utan i stället om studien utförs med vetenskapliga intentioner. Det medför flera principiella och praktiska problem som otillbörligen inskränker forskningen utan att nödvändigtvis öka djurskyddet.

Vidare har EU beslutat om en tidsplan för utfasning av djurförsök som även Sverige ska följa. Eftersom Sverige har en annan definition av djurförsök än EU innebär det att Jordbruksverket agerar för att fasa ut all forskning som sker med djur, oaktat om den orsakar djuret onödigt lidande eller inte. SUA föreslår att den svenska definitionen av djurförsök ska vara densamma som i EU-direktivet.²⁰ Sveriges utökade svårhetsgrader avseende djurförsök bör dock kvarstå.

Språk

Etikprövningsmyndigheten och Jordbruksverket tillhandahåller för närvarande stora delar av sin information endast på svenska och ansökningar om etisk prövning kan enbart göras på svenska. Det leder till problem för internationella forskare och skapar en rättsosäkerhet där forskare, för att kunna bedriva forskning i Sverige, tvingas skriva under ansökningar som de inte förstår. SUA föreslår att Etikprövningsmyndigheten och Jordbruksverket åläggs att tillhandahålla all information och vägledning på engelska, samt att ansökningar skrivna på engelska tillåts.

²⁰ Så som föreslås i utredningen ”[Ny djurskyddslag](#)” (SOU 2011:75).

2. En excellent och hållbar akademi

En hållbar akademi består av en mångfald människor och idéer. Att alla människor ges likvärdiga förutsättningar inom akademien handlar om både rättvisa för individen och kvalitet i forskningssystemet. Genom att tillvarata alla människors fulla begåvning och individuella kompetenser – sprungna ur diverse bakgrunder – skapas möjligheter till stärkt vetenskaplig kvalitet, potentiella vetenskapliga genombrott och innovationer.

Sverige har högt ställda mål när det gäller att skapa jämställdhet i akademien, bland annat med jämställdhetsmålet att könsfördelningen bland professorer ska ligga inom spannet 40–60 procent och satsningar för att nå jämställda processer för sakkunnigbedömning vid statliga forskningsråd.²¹ SUA stöder dessa initiativ och vill betona vikten av att regering, lärosäten och finansiärer inte enbart bibehåller utan också förstärker sina ansträngningar. För att realisera jämställdhet och jämlikhet krävs transparenta och kvalitetssäkrade processer för rekrytering, befordran och arbetsmiljöarbete (läs mer i avsnittet ”[Karriärvägar](#)”).

För att möjliggöra för en mångfald av personer att söka sig till akademien och att framgångsrikt verka där krävs fungerande arbetsvillkor, som inkluderar allt från frågor om arbetsmiljö till tillgänglighet (Läs mer i avsnittet ”[Högre utbildning](#)”).

Inget land är självförsörjande på begåvningar. Internationalisering och geografisk rörlighet är avgörande för att höja forskningens och undervisningens kvalitet, inte bara globalt men också vid våra svenska lärosäten. Därför är det av yttersta vikt att Sveriges migrationsregelverk och administrativa processer inte står i vägen för utländska doktorander och forskare.

²¹ ”[Uppföljning av rekryteringsmål för professorer 2017–2019](#)”. Universitetskanslersämbetet. 2020. ”[Riktlinjer för jämställdhet i processen finansiera forskning](#)”. Vetenskapsrådet. 2023.

Hållbar internationalisering

Sveriges unga akademi anser att:

- Mobilitet ökar kvaliteten i forskning och högre utbildning och bör därför underlättas,
- möjlighet till permanent uppehållstillstånd ökar Sveriges dragningskraft, främjar trygghet och underlättar därmed rekrytering av internationella forskare,
- all policyutveckling gällande till exempel migration, arbetsmarknad och rekrytering, bör genomgå en konsekvensanalys ur forskningspolitisk synvinkel,
- strategier för internationalisering bör vara behovsstyrda, utgå från forskarens vardag och sträva efter att minimera hinder för rekrytering, rörlighet och kommunikation.

Sveriges unga akademi föreslår att:

- Ett generellt starkt skydd för uppehållstillstånd bibehålls,
- reglerna för uppehållstillstånd för forskare, doktorander, och deras familjer anpassas till akademins arbetsvillkor – som korta kontrakt, lönenivåer och krav på mobilitet,
- Migrationsverket åläggs att avsevärt korta ner sina handläggningstider för ärenden som rör doktorander och forskare, och att nödvändiga resurser tillförs för detta ändamål,
- samtliga forskare och deras familjer, under tiden för sin anställning, garanteras tillgång till samma välfärdssystem och förmåner som sina kollegor, oberoende av anställningens tidsomfång,
- regeringen verkar för att stärka Europeiska forskningsrådets (ERC) finansiering inom det europeiska ramprogrammet för forskning och att nationella incitament- och stödsystem för att söka ERC förbättras.

Svensk forskningspolitik och internationella förhållanden

Sverige konkurrerar globalt om att attrahera och behålla de bästa forskarna och lärarna. För att Sverige som litet land ska vara konkurrenskraftigt krävs en hållbar forskningspolitik som möjliggör goda arbetsvillkor och livskvalitet.

Samtidigt måste förändringar inom andra politikområden alltid övervägas med tanke på eventuella konsekvenser för innovation och högskolesektorn. Ett sådant exempel är den

strikt femårsregeln för ansökningar om biträdande lektorat – en regel som har direkta negativa effekter på möjligheterna för nationell och internationell rörlighet (läs mer i avsnittet ”[Karriärvägar](#)”).

Ett annat exempel är migrationspolitiken. Den restriktiva vändningen i svensk migrationspolitik utgör ett hot mot internationaliseringen av svenska lärosäten och innovationskraften i samhället. Långa handläggningstider och dåligt anpassade regler hos Migrationsverket gör internationell rekrytering allt svårare. Det behövs en helhetssyn där migrationspolitik förstås som forskningspolitiskt relevant.

De alltmer restriktiva reglerna för anhöriginvandring utgör ett betydande hinder, eftersom de försvårar för internationella toppforskare med partner och barn att komma hit, samt för svenska forskare som bildat familj under karriärfaser utomlands att komma hem. Reformerna som har föreslagits för att utmönstra permanenta uppehållstillstånd försvårar möjligheterna att bygga en långsiktig karriär i Sverige, och den planerade modellen med kvalificering in i välfärden riskerar att ta bort viktiga konkurrensfördelar för Sverige som forsknings- och kunskapsnation. Förhållanden där en topptalang kan tvingas lämna direkt efter avslutad utbildning eller tjänst, försvårar även mobilitet mellan industri, akademi och samhälle. Därmed tappar vi innovationsförmåga och tillgång till kompetens.

För att Sverige ska vara ett attraktivt land för utländska doktorander och forskare föreslår SUA att ett generellt starkt skydd för uppehållstillstånd bibehålls, samt att reglerna för uppehållstillstånd för forskare, doktorander och deras familjer anpassas efter rådande akademisk arbetsmarknad och förhållanden inom akademien, till exempel med avseende på försörjningskrav, anställningens längd och anhöriginvandring. Regeringen bör också ålägga Migrationsverket att drastiskt korta ner sina handläggningstider för ärenden som berör doktorander och forskare och vid behov tillföra resurser för det. Vidare föreslår vi att gällande – och framtida – reglering anpassas så att samtliga forskare och deras familjer, under tiden för anställningen, ges tillgång till samma välfärdssystem och förmåner som sina kollegor, oavsett anställningens längd.

Sänkta trösklar för internationell mobilitet

Mobilitet ger nya perspektiv och kontakter och bidrar därmed till kreativ och högkvalitativ forskning och utbildning. Men internationell mobilitet innebär också kortsiktiga negativa konsekvenser för individen, så som en tillfällig nedgång i forskningsproduktivitet under etableringsfasen i den nya forskningsmiljön. Tillkommer gör även tidskrävande praktiska frågor som rör till exempel uppehållstillstånd, boende och skola för medföljande familjemedlemmar. Otydliga regler för tjänstledighet leder till ytterligare utmaningar för den mobila forskaren, som behöver organisera och motivera behovet av ersättare för undervisning och administrativt ansvar.

Befintliga program är ofta dåligt anpassade till forskarens vardag, privatliv, migrationsstatus i Sverige och de rättsliga ramarna för deras anställningar. De långsiktiga fördelarna av mobilitet behöver vägas mot mycket konkreta, kortsiktiga hinder som hotar att påverka karriärplanering och privatliv.

Det europeiska forskningssamarbetet

ERC är Europas spjutspets inom grundforskning och spelar en viktig roll i att finansiera innovativ forskning med sikte på framtidens problemområden. SUA föreslår att regeringen engagerar sig för att konsolidera och utöka ERC:s finansiering inom det europeiska

forskningsprogrammet. Det är centralt att beviljandegraden hålls på en nivå av minst 15 procent så att potentiella sökande inte avskräcks från att ansöka.

Trots Sveriges starka forskningskultur och stora FoU-investeringar noteras en obalans: Svenskt deltagande och framgångar inom ERC är relativt svaga jämfört med liknande länder. För att förbättra synergien mellan svensk och internationell forskning och uppmuntra svenskt deltagande rekommenderar SUA ett antal åtgärder. Vi föreslår att regeringen ökar Nationella kontaktpunktens resursbas och kompetens för ERC. Detta skulle möjliggöra en stärkt rådgivningsfunktion för akademiska institutioner och forskare genom workshops, personlig konsultation under ansökningsfasen och förberedelser inför intervjuer. Vidare rekommenderar vi att Vetenskapsrådet, i samarbete med andra finansiärer, implementerar såddfinansiering för de som nått steg 2 (betyg A och B) i ERC, men som fått avslag på grund av budgetrestriktioner.²²

²² Dessa förslag utvecklas i detalj i: Sveriges unga akademi. ”[Bästa praxis för stöd till konkurrenskraftiga ERC-ansökningar: lärdomar från nationella ledare](#)”. 2023.

Karriärvägar

Sveriges unga akademi anser att:

- I en framstående forskningsnation krävs karriärvägar som identifierar de mest lovande forskarna och ger dem nödvändiga resurser för att kunna satsa på banbrytande och nyskapande projekt samt förutsättningar att vilja satsa på en akademisk karriär,
- transparenta och kvalitetssäkrade processer för rekrytering, befordran, och arbetsmiljöarbete är nödvändiga för kvalitet, jämställdhet och jämlikhet,
- reformen när meriteringstjänsten biträdande lektor infördes i högskoleförordningen var mycket positiv, men den behöver justeras för full effekt,
- verksamhetsnära forskningsområden, såsom forskande anställda inom sjukvård och skola, behöver stärkas för ökad excellens och fullt utnyttjad translationell effekt mellan forskning och verksamheten, inte minst för unga forskare.

Sveriges unga akademi föreslår att:

- Regeringen fortsätter följa upp lärosätenas arbete med karriärvägar och implementeringen av tjänsten biträdande lektor,
- högskoleförordningen ändras så att tjänsten biträdande lektor kan sökas upp till sju år efter disputation samt att den kan sökas innan avlagd doktors-examen (med villkoret att examen är godkänd när tjänsten tillträds),
- högskoleförordningen ändras så att det blir möjligt för kliniskt verksamma forskare att kombinera biträdande lektorat med klinisk tjänst, samt att kliniskt arbete anges som ett särskilt skäl vid anställning och eventuell förlängning,
- större anslag för unga kliniska forskargrupsledare införs, liknande det system som finns inom ERC med start-, etablerings- respektive konsolideringsfas, samt att kliniska fellowships etableras,
- regeringen tillsätter en utredning för att se över hur forskare som beviljats starkt konkurrensutsatta anslag kan komma in i karriärsystemet, samt hur alternativa karriärvägar för staff scientists kan utformas.

Ett sammanhållet karriärsystem

Ett lärosätes viktigaste tillgång är dess lärare och forskare, och rekrytering är en nyckelfråga för alla lärosäten. Ett tydligt och transparent system för rekrytering och meritering främjar både internationalisering och jämställdhet och därmed också hög forskningskva-

litet. Det är därför av stor vikt att alla anställningar – från doktorand till professor – annonseras ut och tillsätts i öppen, internationell konkurrens. SUA anser att kriterierna vid all rekrytering och befordran ska vara högt ställda och kända i förväg. På så vis blir processerna kvalitetsdrivande och transparenta.

Vid alla rekryteringar utgör bedömningen av kandidaterna endast en del i processen. Det är lika viktigt med tydliga och transparenta processer för val av ämne för utlysningen, förslag till sakkunniga, finansiering av anställningen och initiativ för att starta ett befordrings- eller rekryteringsärende. Eftersom rekrytering och befordran är viktiga ur ett jämställdhets- och jämlikhetsperspektiv bör processerna kvalitetssäkras som en del i lärosätets jämställdhetsintegrering och granskas som en del i det nationella ramverket för lärosätenas kvalitetsarbete.

Biträdande lektor som kärna i karriärsystemet

2017 infördes meriteringstjänsten biträdande lektor i högskoleförordningen. SUA välkomnar reformen och ser stora vinster för forskningssystemet om den genomförs på ett ansvarsfullt sätt på lärosätena. För att reformen ska vara kvalitetsdrivande måste såväl rekrytering som prövning inför eventuell befordran till lektor ske genom transparenta processer med tydliga och högt ställda krav.

Att lärosätena utlyser tjänster som biträdande lektor är en förutsättning för att karriärreformen ska få effekt nationellt. Eftersom tjänsten är grundläggande i karriärsystemet är det också avgörande att implementeringen sker på ett kvalitetssäkert och ansvarsfullt sätt. SUA har genomfört en omfattande undersökning av implementeringen av biträdande lektorat som visar att det skiljer stort mellan olika lärosäten.²³ Den bilden stöds också av Universitetskanslersämbetets (UKÄ) utvärdering av lärosätenas strategiska arbete med karriärvägar och meriteringssystem.²⁴ Vi föreslår därför att regeringen fortsätter följa upp lärosätenas arbete med karriärvägar i allmänhet och biträdande lektorat i synnerhet. Det är särskilt viktigt att följa upp jämställdheten för dessa tjänster, eftersom en skev könsfördelning bland biträdande lektorer kan fortplanta sig hela vägen till professorsnivå.

Öka tidsspannet för att söka biträdande lektorat

Högskoleförordningen anger i dag att biträdande lektorat kan sökas upp till fem år efter disputation. SUA anser att tidsspannet måste öka till sju år. Det är nödvändigt för att forskare inom områden där internationell praxis är en längre postdok-period utomlands ska kunna konkurrera om tjänsterna. Ett längre tidsspann ger möjlighet till ökad mobilitet mellan lärosäten, ämnesområden, samhällssektorer och länder. Mobilitet innebär en nystart och det kan ta tid för forskaren att bli produktiv i sin nya miljö, men på längre sikt leder mobilitet till ökad kreativitet, produktivitet och högre kvalitet i forskningen.

Den snäva tidsramen på fem år premierar felaktigt att yngre forskare stannar kvar i en invand miljö i stället för att vidga sina horisonter och våga välja innovativa projekt som kan leda till verkligt banbrytande forskning. Ett flexibelt tidsspann på upp till sju år harmoniserar även bättre med internationell standard samt med de regler som flera finansiärer tillämpar för sina rekryterings- och etableringsprogram (läs mer om konsekvenserna för svensk konkurrenskraft och internationalisering i kapitlet "[Hållbar internationalisering](#)").²⁵

²³ Sveriges unga akademi. "[Biträdande lektorat i Sverige – en utvärdering](#)". 2020.

²⁴ "[Karriärvägar och meriteringssystem i högskolan](#)". Universitetskanslersämbetet. 2022.

²⁵ Till exempel Knut och Alice Wallenbergs stiftelse, Europeiska forskningsrådet och Vetenskapsrådet.

Gör det möjligt att söka biträdande lektorat före disputation

I dag är endast sökande med avlagd doktorsexamen behöriga att söka biträdande lektorat i Sverige. Det får negativa konsekvenser för ett mindre antal ämnesområden där praxis är att de bästa doktoranderna söker biträdande lektorat redan innan avlagd examen. Anledningen är att det i USA, stora delar av Europa och Asien, är vanligt med rekryteringscykler där tjänster som biträdande lektorat annonseras samtidigt en gång per år. Detta leder till att Sverige tappar i internationell konkurrenskraft. Det är därför angeläget att högskoleförordningen ändras så att biträdande lektorat kan sökas även av personer som inte har en formell doktorsexamen vid sista ansökningsdatum (och att anställningen villkoras med att personen avlägger doktorsexamen innan tjänsten tillträds).

Förbättrade karriärvägar för forskare i sjukvård och skola

Kliniskt verksamma forskare

För forskare vid medicinska fakulteter är det vanligt att kombinera forskning och klinisk tjänstgöring, vilket gör det svårt att i tid meritiera sig vetenskapligt för att kunna konkurrera om ett biträdande lektorat inom fem år efter disputation. Högskoleförordningen anger att även den som avlagt doktorsexamen tidigare än inom fem år kan komma ifråga om det finns särskilda skäl. Dessa inkluderar dock inte klinisk tjänstgöring, med följd att kliniskt aktiva professioner sällan kan söka biträdande lektorat.

Vidare anges i högskoleförordningen att det är möjligt med förenade anställningar mellan universitet och sjukvårdsenheter för lektorer och professorer. Däremot nämns inte biträdande lektorer, vilket har lett till att det på många lärosäten är omöjligt att kombinera biträdande lektorat med en klinisk tjänst. Sammantaget försvårar lagstiftningen allvarligt den kliniknära forskningen. SUA föreslår därför att högskoleförordningen ändras så att det blir möjligt för kliniskt verksamma forskare att kombinera biträdande lektorat med klinisk tjänst, samt att kliniskt arbete anges som ett särskilt skäl vid anställning och eventuell förlängning av biträdande lektorat.

SUA anser att forskarkarriären i sjukvården behöver tydliggöras. I dag ligger stort fokus i sjukvården på forskarutbildningen. Det utbildas många doktorander, men det saknas förutsättningar för unga kliniska forskare som vill fortsätta med postdoktorala projekt och att där efter etablera en egen forskargrupp – en väl etablerad karriärväg inom många andra ämnesområden, men som inom sjukvården ofta tar mycket lång tid. De resurser som förmedlas till projekt via ALF-systemet (Avtal om Läkarutbildning och Forskning) är ofta alltför små i den mest produktiva fasen. SUA föreslår därför att det via Vetenskapsrådet eller inom ALF-systemet införs utökade möjligheter till större anslag för unga kliniska forskargrupsledare, liknande det system som finns inom ERC med start-, etablerings- respektive konsolideringsfas.

Ett av de största hindren för forskning och utveckling inom svensk sjukvård i dag är obalansen mellan alltför små resurser och höga produktionskrav. För att kunna hålla hög kvalitet inom forskning, utbildning och utveckling är det av största vikt att resurser och utrymme inom verksamheten avsätts för detta ändamål. Ett sätt att säkerställa fortbildning, integrering av forskning samt ökad mobilitet bland läkare är att införa fellowships, liknande de som finns i USA och Storbritannien. Syftet med dessa är att läkare efter sin specialistutbildning ska kunna välja inriktning/subspecialitet som sökes på ett annat sjukhus/lärosäte. Här är mobilitet viktigt. SUA föreslår att regeringen tar initiativ till att kliniska fellowships etableras via lämplig kanal. Dessa kan med fördel begränsas till universitetssjukhusen, bör ha högt meritvärde och utvärderas kontinuerligt.

Praktiknära skolforskning

Didaktisk forskning undersöker vad som påverkar, möjliggör eller hindrar undervisning och lärande i olika sammanhang och bedrivs ofta i nära samarbete med skolor och lärare. Genom att identifiera forskningsfrågor utifrån verksamhetens behov blir forskningen relevant och applicerbar i verksamheten. Forskningen behöver ske i nära anknytning till verksamheten. Det är därför viktigt att eftersträva och upprätthålla bra strukturer för samverkan mellan forskare och skola samt att etablera attraktiva karriärvägar för disputerade lärare att verka i akademi och skola. Det finns goda lokala exempel på hur detta eftersträvas. Till dessa hör Centrum för utbildningsvetenskap och lärarforskning (CULF) vid Göteborgs universitet som bland annat organiserar forskarskola för antagning till utbildning på forskarnivå för personer med lärarexamen.²⁶ Ett annat bra exempel är Stockholm Teaching & Learning Studies (STLS).²⁷

Annan forskande personal

Inom vissa ämnesområden (främst naturvetenskap, teknik och medicin) finns behov av högt kvalificerade forskare som driver och deltar i forskning men som inte aspirerar på en karriär som forskningsledare och professor. Dessa personer är viktiga i exempelvis forskningsprojekt och vid forskningsinfrastrukturer. För att behålla sådana personer behövs en alternativ karriärväg som så kallad staff scientist. SUA anser att en karriärväg för disputerad teknisk personal behöver etableras, med möjlighet till befordran till högre nivåer som då kan kopplas till bättre löneutveckling samt högre ansvar inom lärosätet.

Bland de forskare som anställs på en forskaranställning finns också de som aspirerar på en akademisk karriär, men som inte har en meriteringstjänst. Hit hör till exempel många av de framstående forskare som erhållit betydande karriärbidrag från forskningsfinansiärer.²⁸ Inte sällan har de svårt att få undervisningstid (eftersom de inte har en lärartjänst) och meritera sig för ett lektorat. Därmed hamnar de i ett moment 22, utanför den gängse karriärstegen. SUA anser att det är angeläget att implementera transparenta och tydliga lösningar för hur dessa forskare kan komma in i karriärsystemet.

SUA föreslår att en utredning tillsätts för att se över hur forskare som beviljats starkt konkurrensutsatta anslag, som ERC och liknande, på ett bra sätt kan komma in i karriärsystemet, samt hur alternativa karriärvägar för staff scientists kan utformas.

²⁶ ”CULF”. Göteborgs universitet. 2023.

²⁷ ”Stockholm Teaching & Learning Studies”. Stockholms stad. 2023.

²⁸ Till exempel Knut och Alice Wallenbergs stiftelse, Europeiska forskningsrådet och Vetenskapsrådet.

Meritering och meritvärdering

Sveriges unga akademi anser att:

- Bedömning och utvärdering av forskningskvalitet fyller ett avgörande syfte både vid tilldelning av medel till lärosäten och individer, för att säkerställa att den bästa forskningen finansieras, samt vid tjänstetillsättningar,
- kvalitativ sakkunnigbedömning är central och ska användas tillsammans med kvantitativa indikatorer för kvalitetsbedömning på såväl individ-, forskargrupp-, ämnes-, lärosätes- som landnivå,
- etableringen av ett reformerat system för meritvärdering och övergången till öppen vetenskap måste gå hand i hand och ta hänsyn till den internationella utvecklingen.

Sveriges unga akademi föreslår att:

- Regeringen säkerställer att övergången till open access-publicering är väl förankrad i forskarsamhället och att finansieringen är löst innan förändringen genomförs,
- regeringen skjuter till medel så att lärosäten, finansiärer och forskningsinfrastrukturer kan ta ansvar för rutiner och kostnader för hantering och tillgängliggörande av forskningsdata,
- sakkunniguppdrag ska vara meriterande i större utsträckning än det är i dag,
- lärosätena ges legala möjligheter att i utlysningar med många sökanden på sakliga grunder sälla i ansökningar till ett hanterbart antal innan de skickas på extern sakkunniggranskning,
- möjligheterna för mobilitet – mellan lärosäten, ämnesområden, samhällssektorer och länder – stärks, och tillmäts högt meritvärde vid tjänstetillsättning och tilldelning av forskningsmedel.

Meritvärdering

Kritiska beslutsprocesser inom akademien – som allokering av basanslag till lärosäten, tjänstetillsättningar och tilldelningen av individuella forskningsmedel – vilar på utvärderingar av forskningskvalitet och akademiska meriter. För att säkerställa förtroendet för dessa processer är det avgörande att bedömningskriterierna är transparenta, kända i förväg och väl förankrade i forskarsamhället.

Under senare år har en växande debatt ägt rum om behovet av att reformera meritvärderingssystemet och att anpassa det till förändrade förutsättningar i akademien. Frågor om

vad som värderas inom forskningssystemet och hur det ska göras har diskuterats. SUA anser att forskningens kvalitet ska bedömas utifrån dess faktiska innehåll, vilket kräver att kvalitativ sakkunnigbedömning (peer review) används i större utsträckning än i dag. Denna kan i sin tur understödjas av ett ansvarsfullt bruk av kvantitativa indikatorer. Bedömningssystemet måste vara flexibelt nog att värdera en diversifierad skala av forskningsinsatser, samt anpassningsbart till varierande krav och specifikationer mellan olika discipliner och forskningsfält.

Öppen vetenskap

SUA anser att övergången till öppen vetenskap måste gå hand i hand med etableringen av ett reformerat system för meritvärdering. Processerna måste utvecklas tillsammans, vara starkt förankrade i forskarsamhället och harmonisera med internationell standard och andra ledande forskningsnationer för att vara långsiktigt hållbara.

Ett grundläggande och helt nödvändigt krav vid en övergång till open access-publicering är att kvalitetsgranskning i form av sakkunnigbedömning bibehålls så att den vetenskapliga kvaliteten och trovärdigheten inte urholkas. Sunda och hållbara ekonomiska publiceringsmodeller som premierar kvalitet över kvantitet måste utvecklas. Flera av de ekonomiska modeller som har diskuterats för att ersätta nuvarande modeller bygger på att författaren betalar tidskriften för att publicera en artikel. Sådana modeller riskerar att sänka kvaliteten då de ger tidskrifter incitament att publicera ett stort antal artiklar för att generera vinst, snarare än att publicera artiklar som håller hög kvalitet och bidrar med viktiga forskningsresultat.

SUA anser att ett system för att fritt publicera och läsa vetenskapliga artiklar och böcker behöver förhandlas fram på nationell nivå, med hänsyn till forskarens frihet att välja den publiceringskanal som bäst gynnar det vetenskapliga arbetet och verksamheten. SUA stöder utvecklingen mot ett publiceringslandskap bestående av "diamond open access", som syftar till en publiceringsmodell där tidskrifter och plattformar inte tar ut några avgifter av vare sig författare eller läsare. Dessa finansieras och drivs ofta av en akademisk institution eller ett vetenskapligt samfund. SUA föreslår att centrala avtal med förlag måste villkoras med att förlagen håller höga krav på sakkunniggranskning och vetenskaplig standard.

I begreppet öppen vetenskap inbegrips också tillgången till forskningsdata. SUA är positiva till att forskningsdata görs tillgängliga så långt som möjligt, med hänsyn till praktiska, juridiska och etiska avvägningar, då det är kostnadseffektivt och främjar forskningskvalitet. SUA vill dock poängtera att det inte är möjligt att lägga ansvaret för att tillgängliggöra forskningsdata enbart på den enskilda forskaren. Lärosäten och forskningsfinansiärer måste ta ett tydligt ansvar för den tekniska infrastrukturen och de rutiner som behövs. En potentiell kostnad för att göra forskningsdata tillgänglig utanför det akademiska samhället (företag och offentlig sektor) får inte belasta forskningsbudgeten.

Diskussionen om öppen tillgång till vetenskapliga publikationer och forskningsdata behöver beakta att olika ämnesområden har kommit olika långt i processerna och att utmaningarna skiljer sig åt. I vissa ämnesområden finns det fortfarande stora utmaningar att ta hänsyn till, som exempelvis publicering av monografier, hantering av känsliga personuppgifter och hantering av kvalitativa data som är svåra att anonymisera. För att fånga hela komplexiteten är det viktigt att forskare från alla ämnesområden deltar i de expertgrupper för öppen vetenskap som tillsätts på lärosäten och andra myndigheter.

Underlättad sakkunniggranskning

Sakkunniggranskning är i nuläget det bästa system vi har för att granska kvalitet i forskning. SUA anser att det behöver användas i större utsträckning än idag. Sakkunniggranskning är dock tidskrävande, och en utökning av mängden uppdrag riskerar att leda till att de bäst lämpade tackar nej till uppdrag. För att motverka detta behöver sakkunniggranskning vara tydligt meriterande och tid för detta avsättas inom tjänsten.

Utlysta tjänster kan ibland få hundratals sökanden. Det är i sig positivt då det ökar chanserna till en lyckad rekrytering, men betyder också att arbetsbördan för sakkunniga blir stor. Ett sätt att minska arbetsbördan är att möjliggöra för lärosätena att gallra bland ansökningarna innan de skickas ut till sakkunniga för extern granskning. Om sakkunniggranskningen enbart görs för en tätgrupp skulle arbetsbördan minska och det skulle bli lättare att rekrytera de bästa sakkunniga. Det leder till bättre granskningar och kortare rekryteringsprocesser (som i dag kan ta ett år eller längre). Risken för nepotism i sällningsprocessen kan minskas genom att den utförs via en fakultetsbred process och genom att noggrant undvika jäv.

I dagsläget är det enligt gällande lagstiftning oklart om lärosäten får gallra bort andra sökanden än uppenbart obehöriga, och jurister på olika lärosäten har tolkat lagstiftningen olika. Gällande reglering behöver därför förtydligas, så att lärosätena ges tydligt juridiskt utrymme att, i utlysningar med många sökanden, på sakliga grunder välja ut ett hanterbart antal innan de skickas på extern sakkunniggranskning.

Stärkt meritvärde för mobilitet

Det svenska forskningslandskapet kännetecknas av en jämförelsevis låg mobilitet. Många forskare stannar på samma lärosäte, ibland samma institution, under hela karriären. För att motverka detta behöver mobilitet uppmuntras och underlättas. SUA anser att mobilitet bör vara en merit vid tjänstetillsättning i alla karriärsteg. För att en sådan princip ska få genomslag bör ekonomiska incitament användas. Till exempel kan mobilitet vägas in när lärosäten fördelar medel internt. Mobilitet bör även vara en merit vid forskningsfinansieringens bedömningar av ansökningar. Det är dock viktigt att inte formulera mobilitet (i en snäv bemärkelse) som ett krav i tilldelningar och tillsättningar, eftersom det riskerar att förstärka existerande ojämlikheter i möjlighet till meritering mellan exempelvis män och kvinnor eller individer med och utan familjeansvar.

För att säkra goda möjligheter till samverkan mellan olika aktörer bör administrativa och strukturella hinder minimeras. Det är i dag svårt för yngre forskare att röra sig mellan akademien, näringslivet och andra samhällssektorer, trots att sådant utbyte är önskvärt. Den akademiska produktiviteten, i form av publikationer, erhållna anslag, handledning och undervisning (viktiga meriterande faktorer i konkurrensen om ett biträdande lektorat) riskerar oundvikligen att minska under en period och det blir svårt för forskaren att meritera sig tillräckligt för att kunna konkurrera om akademiska tjänster. SUA föreslår därför att möjligheterna för sådan mobilitet stärks och tillmäts ett högre meritvärde (läs mer i avsnittet "[Karriärvägar](#)").

3. Ett starkt samhällsengagemang

Att skapa och förmedla kunskap är lärosätenas primära ansvar, en roll som inte kan isoleras från dess samverkan med det omgivande samhället – med individer, företag, intresseorganisationer och offentliga institutioner. Sverige är ett av världens mest innovativa länder, en position där våra lärosäten spelar en avgörande roll. Utbildning av hög kvalitet leder till kompetent arbetskraft, vilket i sin tur bidrar till innovation och höjer konkurrenskraften inom näringslivet. Banbrytande forskning leder till ny kunskap som kan omsättas till innovationer och därmed stimulera ekonomisk tillväxt och samhällets välfärd. En integrerad aspekt av högre utbildning och forskning är att omsätta genererad kunskap i praktisk samhällsnytta.

Lärosätenas tillämpning av forskningsresultat är brett och spänner över områden som social innovation, teknologiska lösningar, medicinska framsteg och nya behandlingsmetoder. Den inbegriper även kunskapens egen skapelseprocess, där dialog och utbyte av perspektiv skapar värde och driver samhällsutvecklingen.

Det mest genomgripande nyttiggörandet av forskning vid våra lärosäten uppstår i skärningspunkten mellan framstående forskning och en vetenskapligt grundad utbildning av kompetenta studenter. Dessa studenter blir i sin tur en vital resurs på arbetsmarknaden och i utvecklingen av innovationer som driver samhället framåt.

Lärosätena har en central roll för att främja demokratin genom att utbilda kritiska och självständiga samhällsmedborgare på vetenskaplig grund. Lärosätena har också en avgörande roll i att ge studenter nödvändiga kunskaper för att förstå de globala utmaningarna. Inte minst genom att studenterna tillägnar sig ett vetenskapligt förhållningssätt och analytisk förmåga.

Högre utbildning

Sveriges unga akademi anser att:

- Den akademiska friheten inte endast gäller forskning, utan också utbildning. Detta innebär att lärosäten och lärarna bör ha förstärkt autonomi när det kommer till att självständigt utforma utbildningens innehåll, samt i valet av arbetssätt och metodik,
- all högre utbildning ska utgå från ett vetenskapligt förhållningssätt,
- det varken är praktiskt eller ekonomiskt möjligt att bedriva intensiv forskning och utbildning inom varje ämnesområde på alla lärosäten. Genom en tydligare uppdelning av utbildning mellan lärosäten kan resurser användas mer kostnadseffektivt,
- för att högkvalitativ undervisning ska kunna bedrivas måste universitetslärare ges tid och resurser för undervisning, pedagogisk utveckling och fortbildning. Det akademiska lärarskapet bör tillmätas hög betydelse vid meritvärdering,
- jämlikhet och jämställdhet måste vara grundprinciper för att säkerställa att alla studenter och universitetslärare ges likvärdiga utvecklingsmöjligheter. Detta kan endast uppnås om hela verksamheten arbetar målmedvetet för dessa värden och om studentrekryteringen reflekterar samhällets mångfald.

Sveriges unga akademi föreslår att:

- Kvaliteten på utbildningsintensiva lärosäten som saknar egen forskning i vissa ämnen stärks genom att underlätta för lärosäten att ge gemensamma utbildningar,
- resursurholkningen inom utbildning och forskning stoppas genom att produktivitetsavdraget slopas.

Den högre utbildningens frihet

I Sverige är forskningens frihet grundlagsskyddad. Detta skydd sträcker sig dock inte till den högre utbildningen. Genom högskoleförordningens examensordning får regeringen långtgående möjligheter att styra den högre utbildningen. Under flera decennier har vi sett en oroande tendens mot en ökad vilja att politiskt styra den högre utbildningen. Denna önskan att genom politiska prioriteringar och detaljerade examensmål styra utformningen och utbildningens innehåll har skett under flera regeringar, oaktat politisk färg. Förutom att detta inskränker lärosätenas och lärarnas frihet att själva planera sin utbildning, leder det till en nyckfull oförutsägbarhet som begränsar och försvårar det akademiska arbetet.^{29, 30} Detta

²⁹ "Dimensionering av högre utbildning". Universitetskanslersämbetet. 2015.

³⁰ Persson, A. "Målstyrningens förändringar inom svensk högre utbildning". Malmö universitet. 2019.

riskerar att kraftigt minska kvaliteten i den högre utbildningen. Vi menar att det är experterna – de akademiska lärarna och forskarna – som är bäst lämpade att utforma kurs- och programinnehåll i linje med det generella uppdrag och ansvar de har på sina lärosäten och den politiska styrningen av utbildningens innehåll bör minska. SUA föreslår därför att den akademiska friheten bör utvidgas till att även omfatta utbildningens frihet och anser att den högre utbildningen bör grundlagsskyddas (läs mer i avsnittet ”[Ledarskap, styrning och organisation](#)”).

Kopplingen mellan forskning och utbildning

Det är självklart och nödvändigt att all högre utbildning ska vara forskningsanknuten på så vis att den vilar på en fast vetenskaplig grund och tar hänsyn till de senaste forskningsrönen. Behovet av forskningsanknytning i undervisningen kan dock variera mellan ämnen och utbildningsnivå och behöver inte innebära att grundutbildning och forskning inom ett ämne bedrivs på samma plats eller av samma individer. Det är varken praktiskt eller ekonomiskt möjligt att bedriva framstående forskning och utbildning inom alla ämnen på alla lärosäten.

För att knyta samman forskning och högre utbildning i hela landet krävs därför andra lösningar. Samarbete mellan lärosäten är ett sätt att forskningsanknyta utbildning utan att forskning inom det aktuella ämnet bedrivs på det enskilda lärosätet. Ökat samarbete kan också underlätta för lärosäten att bedriva utbildning inom ämnen med få studenter. Förbättrade möjligheter att samarbeta över lärosätesgränser och resurser riktade för just sådant kan därmed säkerställa långsiktigheten i utbildningsmöjligheterna inom små ämnen på ett lärosäte. Regeringen bör därför underlätta för lärosäten att ge gemensamma utbildningar.

Produktivitetsavdraget

Produktivitetsavdraget som sker i samband med pris- och löneomräkningen leder varje år till en automatisk urholkning av resurserna. Att kräva att en universitetslärare ständigt accelererar undervisningstakten är orimligt; en undervisningstimme behåller sin längd oavsett kalenderår. Därför sker en successiv urholkning av resurserna som leder till mindre lärarledd tid, komprometterad utbildningskvalitet och försämrad arbetsmiljö. SUA menar att den undervisande och forskande delen av verksamheten inte kan jämföras med till exempel administrativa uppgifter. Därför borde de inte belastas med identiska förväntningar på produktivitetssökning och effektivisering. SUA förespråkar därför att produktivitetsavdraget för lärosätenas grundanslag till utbildning och forskning avskaffas (läs mer i avsnittet ”[En ny finansieringsmodell för indirekta kostnader](#)”).

Breddad studentrekrytering

För att inte missa perspektiv vid forskning och utbildning måste rekrytering till högre utbildning reflektera det omgivande samhället. I dag är rekryteringen till högre utbildning snedvriden vad gäller bland annat socioekonomisk bakgrund, kön och mellan stad och land.^{31, 32} Ett exempel på detta är att föräldrarnas utbildningsnivå är av stor betydelse för sannolikheten att barnen påbörjar högskolestudier. Denna sociala snedrekrytering tar sin början redan under de tidiga skolåren och cementeras genom valet av högre utbildning och lärosäte, eller valet att inte söka till högre utbildning alls. SUA vill betona vikten av att regering, lärosäten och finansärer bibehåller och förstärker sina ansträngningar för att uppnå breddad rekrytering.

³¹ Bryntesson, A. & Börjesson, M. ”[Forskning om rekrytering till högre utbildning i de nordiska länderna, 2010–2021](#)”. Uppsala universitet. 2021.

³² Bryntesson, A. & Börjesson, M. ”[Breddad rekrytering till högre studier](#)”. Uppsala universitet. 2021.

Samverkan och nyttiggörande

Sveriges unga akademi anser att:

- Samverkan i vid bemärkelse utgör en integrerad och kvalitetshöjande del av lärosätenas verksamhet som utförs inom ramen för de två kärnuppdragen utbildning och forskning,
- nyttiggörande inte utgör ett separat mål, skilt från kärnverksamheten. Genombrott i forskning uppstår ofta ur nyfikenhetsdriven grundforskning, där forskarnas förväntningar om slutresultat är odefinierade. Ett alltför snävt fokus på nyttiggörande i form av exempelvis patent eller innovationer riskerar att långsiktigt leda till forskning med mindre nytta för samhället.

Sveriges unga akademi föreslår att:

- Samverkan inte utvärderas separat eller ligger till grund för fördelning av resurser, utan ses som en integrerad del – och effekt – av forskning och utbildning,
- regeringen tydliggör att lärosätena har ansvar för att ge forskarna goda förutsättningar för samverkan med omgivande samhälle.

En bredare definition av samverkan

SUA anser att det är viktigt att begreppet samverkan används i en bred bemärkelse som innefattar alla former av samverkan, även sådan som inte drivs av eller leder till direkta ekonomiska resultat (till exempel kunskapsutbyten, kritisk samhällsdebatt och demokratisk nytta). Samverkan i en bred mening tar avstamp i lärosätenas kärnuppdrag att bedriva framstående forskning och utbildning, vilka är viktiga för kunskapsuppbyggnad och relationsbyggande mellan olika delar av samhället och forskningen. Det handlar exempelvis om utbildning av kompetenta studenter, som efter examen bidrar till att driva och utveckla samhället såväl inom som utanför akademien. SUA föreslår att begreppet samverkan används i bred mening och att detta tydliggörs i alla sammanhang då samverkan beaktas samt tar hänsyn till att samverkan ser olika ut i olika ämnesområden.

Utvärdering av samverkan

För att samverkan ska vara fruktbar måste den vara förankrad i lärosätets kärnverksamhet, det vill säga att skapa och sprida kunskap. Detta innebär att ansvaret för samverkan inte enbart kan läggas på den individuella forskaren. I stället bör lärosäten proaktivt skapa de rätta förutsättningarna som möjliggör effektiv samverkan.

SUA avvisar utvärderingsmetoder som isolerar samverkan som en egen målvariabel. Metoder som enbart räknar antal gemensamma projekt och publikationer med externa partners som ett mått på framgångsrik samverkan bör undvikas. Denna typ av förenklade mätningar riskerar att underminera samverkans kvalitet och djup.